

Bikfordo pasaulis

ROMANAS

Andrej Kurkov

VERTĖ JONĖ RAMUNYTĖ

BALTO

Bikfordo pasaulis

Romanas

Andrej Kurkov

Iš rusų kalbos vertė
JONĖ RAMUNYTĖ

BALTO
Vilnius, 2023

„Kam Rusioje gyventi?..“

N. Nekrasov

1

Miestas miegojo budriai. Jis sapnavo žuvį. Didžiulę, plačią žuvį – plekšnę, per kurią ir dangaus nematyti. O jeigu ji dangų gožia, vadinasi, trokšta miestui gero. Miestas seniai svajojo apie gera. Vienasieniai namai invalidai paniškai bijojo vėjo, o namų invalidų baiminosi žmonės, lenkdami juos per kvartalą. Aukšti vienasieniai panėšėjo į briauna statmenai surikiuotus domino kauliukus. Visiems rodėsi – jeigu vienas toks kauliukas grius, tai vienas paskui kitą nuvirs ir kiti, sukeldami triukšmą ir dulkes.

Bet vėjo nebuvo. Vienasieniai stovėjo nejudėdami.

Miestas miegojo.

Jis sapnavo žuvį.

Pusę trijų nakties budrus miesto miegas buvo sudrumstas. Viename iš apgriuvusių kiemų suūžė didelės juodos mašinos motoras. Paskui mašina įjungė šviesas ir išriedėjo į gatvę. Miestas įžiebė vieną langą ir nulydėjo ją žvilgsniu. Jis atpažino šitą mašiną. Ji nelinkėjo jam blogo.

Ir miestas vėl užmigo.

Mašina burgzdama sustojo prie kontrolinio punkto. Iš posto išėjo žmogus karine uniforma, pašvietė žibintuvėliu į kabiną, tylomis linktelėjo ir pakėlė užkardą.

– Kas ten pravažiavo? – paklausė ant pasieniu išrikiuotų kėdžių išsitiesęs jo porininkas.

– Prožektorininkai. – Kontrolinio punkto budėtojas nusižiovavo ir atsisdėdęs prie stalo, apšviesto elektros lempos, vėl paikai įsistebeilijo į per vidurį atverstą knygą. Skaityti jis nevaliojo, nes lenkė miegas. Tik rankiojo pačius trumpiausius ir ilgiausius žodžius, jų neskaitydamas.

Neskubėdama, žibintais čiuopdama gruntkelį, mašina vis labiau tolo nuo miesto.

Kabinoje sėdėjo dviese.

– Atrodo, į rytus jis turėtų susiaurėti! – spėjo keleivis, įsipoksojęs į savo papiroso ugnelę.

– Sunku patikėti... – ramiai atsiliepė vairuotojas, neatplėšdamas akių nuo kelio.

– Tai kodėl dirižblis nekyla į orą?!

Vairuotojas nusišypsojo.

Staiga kažkas žvangtelėjo, atsimušė į kapotą.

– Ir vėl! – Vairuotojas nuspaudė stabdį ir sunkiai atsiduso.

– Nieko nuostabaus, – vangiai tarstelėjo keleivis. – Tai tik dar vienas įrodymas.

Jie išlipo iš kabinos. Vairuotojas perbraukė pirštu per negilią įdubą kapote, baugiai dirstelėjo į neįžvelgiamą juodą dangų.

– Na ką, važiuojam toliau?! – lyg paklausė, lyg pasiūlė keleivis.

Vairuotojas dvejojo. Susimąstęs prikando apatinę lūpą, neatsakydamas tyliai įsiropštė į kabiną ir užvedė motorą.

Keleivis atsisėdo į savo vietą, klausiamai pažvelgė į draugą.

– Ką gi... – neryžtingai numykė tas, ir jie pajudėjo.

– Gaila, kad Goryčių priplojo, – patylėjęs pratarė keleivis ir, čirkštelėjęs degtuką, vėl užsirūkė.

– „Belomoro“ turi? – paklausė vairuotojas.

Keleivis kyštelėjo jam papirosą.

– Mes patys kalti, – niūriai burbtelėjo vairuotojas, giliai užsi-traukdamas dūmo. – Nereikėjo šokti pagal jo dūdelę. Iki šiol trise važinėtume!

– Taip, – linktelėjo keleivis.

– O tu tiki, kad jį nušovė?

– Pagal karo meto įstatymą... – vangiai pacitavo keleivis frazę, šmėstelėjusią miesto skelbimuose.

– Nieko, nutvers mus – taip pat „pagal karo meto įstatymą“. Pas Goryčių iškeliausime. – Vairuotojas išpūtė dūmą ir įjungė valytuvus.

– Ką tu čia dabar? – nusistebėjo keleivis.

– Motoras tylus, – paaiškino vairuotojas. – O man toji maskuojama tyla jau va kur! – ir brūkstelėjo smiliumi per gerklę.

Keleivis gūžtelėjo pečiais.

Gruntkelis tolo į kalvas. Mašina važiavo iš lėto, aklai šliuoždama išduobta provėža. Žibintų šviesa išplėšė iš tamsos kelio pakraštyje medinį grybą – prieškarinę autobusų stotelę. Ant žemės po juo sėdėjo žmogus, nugara atsišliejęs į grybo kojelę. Išvydęs mašiną pašoko, jo rankose švystelėjo automatas. Žengė iš po grybelio ir paleido seriją į orą, įsakydamas mašinai sustoti.

– Atrodo, įkliuvome! – puolusiu balsu pratarė vairuotojas ir nuspaudė stabdį.

– O jei staigiai pirmyn ir partrenkt jį velniop?! – pasiūlė keleivis.

– Tai juk ne lengvoji! Vien kėbulas ko vertas, o kėbule dar tona!

Tuo metu žmogus priėjo prie kabinos iš vairuotojo pusės, trūkstelėjo dureles, pasitraukė atbulas.

– Išlipt, sušaudysim!

Vairuotojas prisimerkė, stengdamasis įžiūrėti užpuoliko veidą, bet įžvelgė tik karinę uniformą, tokią pat kaip jų. Pernelyg pažįstamas pasirodė nepažįstamojo balsas.

– Išjunk šviesas! – pašnibždėjo keleivis.

Vairuotojas netikėtai pradžiugo. Ir kaip ta mintis išsyk nešovė jam į galvą?! Jis užgesino žibintus – ir šviesos apleistą erdvę akimirksniu užvaldė tamsa.

Vairuotojas ir keleivis sėdėjo nė nekrustelėdami, mirtinai bijodami išsiduoti net vos girdimu šnaresiu.

– Jūs čia be reikalo, vyručiai!..

– Bet juk tai... – sukuždėjo apstulbęs keleivis. – Tai juk Goryčius!

– Iš kur? Iš ano pasaulio? – paprieštaravo vairuotojas.

– Goryčiau! – negarsiai šūktelėjo keleivis.

– Pagaliau atpažinot! – atsklido iš tamsos. – O aš jus anksčiau atpažinau!

Vairuotojas įjungė žibintus ir šviesą kabinoje. Prie atvirų durelių sušmėžavo pažįstamas apšepęs veidas.

– Tai tave ką?.. – įsistebeilijo į jį vairuotojas.

– Ką ką? Aiškus reikalas. Nurašė į nuostolius, bet nespėjo. Aš sargybiniui kaukšt, automatą išplėšiau – ir į tamsą.

– Vadinasi, tavęs ieško, – linktelėjo keleivis.

– Taip. Man dabar tik tenai galima, – ir Goryčius bedė pirštu į dangų.

– Tenai dar pakliūti reikia! – nusišypsojo vairuotojas. – Lipk į kėbulą po brezentu.

– O jūs dabar kur?

– Į rytus, – atsakė keleivis. – Norime ten apsidairyti.

Mašina vėl nušliaužė kalvomis.

– Gerai, kad jis turi automatą! – pasakė keleivis. – Bet blogai, kad antpečiai nuo palaidinės nuplėšti. Pirmas patikrinimas – ir visus mus „pagal karo meto įstatymą“.

– Tai nusiplėškim ir mes tuos antpečius! – pasiūlė vairuotojas. – Pečius atpalaiduosim, kad...

– O ne, mes juk vykdome užduotį...

– Prajuokinai! – nusišaipė vairuotojas.

Į užpakalinę kabinos sienutę atkakliai sudundeno. Vairuotojas sustojo, pravėrė dureles.

– Ko tau?

– Atvažiuvom! – šūktelėjo Goryčius.

– Tikrai?

– Man pasirodė, matau.

Sėdintieji kabinoje pašaipiai susižvalgė, paskui darniai išlipo lauk.

Goryčius subraškino brezentą, pūtuodamas iš įtampos. Vairuotojas su keleiviu įsiropštė į kėbulą jam padėti. Per kelerius metus išmiklintais judesiais nutraukė nuo didžiulio prožektoriaus būgno brezentinį užvaktį ir sulankstė jį kėbulo kampe.

Goryčius kruopščiai nušluostė skuduru stiklinį paviršių.

– Su Dievu! – kone pakuždom juos palydėjo keleivis.

Vairuotojas pasilenkęs spragtelėjo perjungiklį. Prožektoriaus viduje išsižiebė ugnies taškelis ir pamažu ėmė plisti reflektoriaus sienutėmis.

– Statom jį vertikaliai! – pasiūlė Goryčius.

Vairuotojas sutiko. Jie atpalaidavo gnybtus, ištiesino būgną taip, kad spindulys kristų statmenai žemei, ir vėl pritvirtino. Goryčius, vairuotojas ir keleivis neramiai stebėjo jį, užvertę galvas.

– Ilgai kaista, – palingavo galvą Goryčius.

– Baterija pasenusi, – linktelėjo vairuotojas.

– Užtat vėsta dar lėčiau, – atsiduso keleivis. – Su tokiu daikčiu vienas du tamsoje neištirpsi! Geriau pasitraukti.

Jie atsitraukė per kokį dvidešimt metrų nuo mašinos. Spindulys lėtai kilo aukštyn. Netikėtai stabtelėjo, tarsi įsirėmęs į kažkokią nematomą kliūtį.

– O ką aš sakiau! – džiugiai šūktelėjo keleivis.

Vairuotojas ir Goryčius tylėjo. Vairuotojas pavargo tempti kaklą. Jis nuleido galvą ir pasitrynė pakaušį.

– O kas iš to, jei tu net ir teisus? – netikėtai paklausė jis keleivį.

Keleivis liovėsi šypsotis ir keistai dėbtelėjo į vairuotoją.

– Kaip?! Bet juk tai vienintelė išeitis! – buvo bepradedęs aiškinti.

– Matau, – garsiai, trūkšmingai atšovė Goryčius.

Keleivis pergalingai pažvelgė į vairuotoją. Vairuotojas metė žvilgsnį aukštyn.

– Taip, atrodo, tavo tiesa... – tyliai murmtelėjo. – O kas toliau?

Nuo miesto pusės ataidėjo artilerijos papliūpa, ir čia pat it muselė, šmėstelėjusi prieš žvakės liepsną, šviesos stulpą kiaurai pervėrė sviedinys ir sprogo priešais juos ant gruntkelio. Į žemę ir į mašiną dusliai sududeno grumstai ir nuolaužos. Akimoku sukritę ant žemės, prožektorininkai įsikniaubė į kietą, negyvą dirvą be menkausio žolės stiebelio.

Sviediniai pasipylė vienas po kito. Išprotėjusiam artilerijos baterijos vadui šviesos stulpas tapo signalu atidengti ugnį. Sunku neprarasti sveiko proto, kai jau tretį metį trunka sustiprinta kovinė parengtis – ir jokių karo veiksmų.

Goryčius pašoko ir kūlversčiais nudūmė prie mašinos. Vairuotojas kilstelėjęs žiūrėjo jam įkandin, o keleivis tausojo veidą šviesiai ateičiai. Drašuoelis užšoko ant kėbulo ir spragtelėjo jungiklį.

Šviesos stulpas ėmė slūgti, sklaidytis pramaišiui su tamsa.

Goryčius nerangiai persilenkė per bortą, nusliuogė ant žemės.

Kita salvė sviedė į dangų kelis kubinius metrus molingos dirvos ir išdrabstė aplinkui. Molio gurvuolys sulig geru Chersono arbūzu dunkstelėjo keleiviui į tarpumentę. Keleivis žagtelėjo ir apmirė. Jam dingojosi, kad visą jo kūną akimirksniu sukaustė paralyžius, ir nors jautė sąmoningą gyvastį, pasinaudoti ja niekaip negalėjo.

Keleivis apdujęs stebeilijo į tamsą, vadinamą žeme. Nosies galiuku aiškiai juto abejingą jos šaltį, tačiau akys priešais nieko nematė.

Nuo užplūdusios nevilties jam ūmai kilo noras sukąsti dantis, bet ir tai nepavyko. Klusnios liko tik akys, jis galėjo jas laisvai atmerkti ar užmerkti savo nuožiūra. Staiga jį užplūdo pasibjaurėjimas tokia ribota laisve: ir užsimerkus, ir atsimerkus matomas vaizdas nesikeitė. Jis dar galėjo galvoti, bet tik labai piktai. Tačiau buvo geras žmogus, taip galvoti nenorėjo – ir užmerkė akis.

Vairuotojas ir Goryčius prišliaužė prie keleivio, vos supratę, kad apšaudymas iš miesto pusės liovėsi.

Jie apvertė keleivį aukštiełninką.

– Kvėpuoja! – su palengvėjimu tarė vairuotojas.

– Kontūzija. – Goryčius įbrėžė degtuką, prikišo jį prie keleivio akių.

Akys nepatenkintos susiaurėjo ir užsimerkė.

– Nešam jį į mašiną! – įsakė vairuotojas.

Stengdamiesi judėti kuo atsargiau, jie nunešė draugą prie kabinos. Atidarę dureles, nusprendė pasodinti ant minkštos sėdynės. Vos pabandė, keleivis kraupiai suriko iš skausmo ir suglebo. Vairuotojas ir Goryčius vėl paguldė jį ant žemės.

– Stuburas... – atsiduso vairuotojas.

– Reikia jį į kėbulą.

Vargais negalais draugai užtempė keleivį į viršų, keliais sluoksniais sulankstė brezentinę mautę, paguldė ant jos sužeistąjį. Ir užklojo – taip pat brezentu.

Nuo prožektoriaus sklido stipri šiluma: metalas spėjo smarkokai įkaisti, ir praeis ne mažiau kaip valanda, kol atvės.

Goryčius su vairuotoju sėdo į kabiną. Vairuotoją krėtė drebulys. Jis neryžtingai prisilietė vairo, paskui atitraukė ranką ir įjungė kabinos „jonvabalį“. Plykstelėjusi vidinėje priekinio stiklo pusėje maža lempelė padalino žemę į dvi spalvas – pilką ir juodą. Tačiau net nuo tokio menkučio apšvietimo vairuotojas užsimerkė ir ilgai negalėjo

atmerkti akių. Kai vis dėlto atsimerkė, susidūrė su įsmeigtu į jį liūdnu Goryčiaus žvilgsniu.

– Reikia važiuoti, – griežtai, tarsi kam prieštaraudamas pasakė Goryčius.

– Kur? – išspaudė vairuotojas.

Goryčius kryptelėjo žvilgsniu į priekinį stiklą.

– Pirmyn su išjungtom šviesom, – kiek patylėjęs paaiškino.

– Visiškoje tamsoje? – priblokštas paklausė vairuotojas.

– O tu nori dar sykį suerzinti miesto artileriją?

– Gerai, – nusileido vairuotojas. – Tik iš anksto vienas su kitu ir su juo atsisveikinkim. Paskui galime nespėti. Labai jau tai panašu į kelionę per minų lauką.

– Visas mano gyvenimas panašus į kelionę per minų lauką, bet aš niekad su niekuo iš anksto neatsisveikinu, – liūdnai šyptelėjo Goryčius. – Geriau pasitraukti angliškai...

Su keleiviu atsisveikino trumpai. Šis gulėjo ant brezentu užsimerkęs. Jis nebejautė skirtumo tarp budėjimo ir miego. Vairuotojas ir Goryčius spustelėjo tįsančią palei kūną ranką ir pritūpę greta sutraukė po belomorą. Baigę rūkyti grįžo į kabiną.

Suburgė motoras. Akla mašina lėtai nušliaužė į priekį.

2

Lygiame jūros paviršiuje nevaldoma sūpavosi gremėzdiška savaeigė barža. Nuo neaukšto radijo stiebo karojo be vėjo suglebusi karinių jūrų pajėgų vėliava, denyje tylomis sėdėjo du jūreiviai – matrosai. Vienas rudas, strazdanotas, barzdotas. Kitas – išsyk matyti, statuto gerbėjas – glotniai, iki mėlynumo nusiskutęs, trumpai, vietom net plikai nusitrumpinęs plaukus, be kita ko, sėdėjo toks pastiręs, tarsi būtų gavęs komandą „ramiai!“ ir kartu leidimą nesikelti.

Jo veidas, kuriame net pokalbio ar ginčo metu neatsispindėjo jokios nuotaikos ir emocijos, taip ir prašėsi kaip maža nuotraukėlė į koki tik nori oficialų dokumentą, suteikiantį teisę ar leidžiantį veikti.

– Charitonovai! Grįžęs paduosiu apie tavo raportą! – visiškai abejingu balsu, bet nepriekaištinga rusų kalba pasakė statutinis matrosas. – Per pastaruosius du mėnesius neįvykdei nė vieno mano įsakymo!

– Et jau... – pavargęs atsiduso rudis. – O kad nieko nėra! Motoras nudvėsė drąsiųjų mirtimi. Jei aš visus tuos du dreifo mėnesius būčiau skutęsis rytiniam patikrinimui, mes jau...

– Ką „mes jau“? – abejingai pertarė statutinis.

Rudis numojo ranka ir nusisuko. Prieš antrojo akis sušmėžavo gauruotas pakaušis.

– Jaunesnysis matrosai Charitonovai!

– Aš, – neatsigręždamas atsiliepė rudis.

– Įsakau nuleisti vėliavą!

Rudis atsisuko ir suglumęs pažvelgė į vyresniojo matroso akis, apsiblaususias nuo vidinių apmąstymų.

– Pagal vėliavą mus gali aptikti priešo aviacija, – monotoniškai pratarė statutinis.

– Ir tai teisybė. – Charitonovas atsistojo ir žengė prie radijo stiebo. – Du mėnesiai jokių priešų. Ir jokių saviškių. Juk turi tai baigtis!

– Mažiau samprotauk, Charitonovai. Vėliavą nuėmei?

– Taip. Ir kur ją dabar?..

– Į ką nors susuk ir visą laik turėk prie savęs!

– Klausyk! – draugiškai prabilo rudis. – Gal tu man vis dėlto pasakysi, kas nutiko? Mudu drauge užaugome, drauge dirbome, drauge išėjome į frontą, kai užpuolė tie niekšai. Pasiprašėme į vieną laivą. Na, atiteko mums šita vyža, bet juk karas jau penkti metai, ir penkti metai mes dirbam savo darbą. Ir penkti metai tu kaip maišu trenktas...

– Baik, Charitonovai! – sudraudė jį statutinis. – Aš – vyresnysis, aš atsakau už krovinį ir laivą, o tu – įgula, todėl privalai vykdyti visus mano įsakymus. Aišku?

Charitonovas pirštais persibraukė barzdą.

„Kad taip išaugtų kaip tikra lopeta! – pagalvojo. – O dabar – kažkokia pėstininkų lopetėlė! Gali pamanyt, barža apsivers, jei aš nesiskusiu!“

Virš laivo klykė žuvėdros, įpratusios sekioti laivus ir graibstyti pamėtėtą lesalą. Bet šitas laivas neplaukė. Žuvėdros suko virš jo, leidosi vis žemiau ir žemiau. Viena nutūpė ant radijo stiebo.

– Charitonovai! – pašaukė statutinis, žvilgsniu reikšmingai rodydamas į rėklius paukščius.

Charitonovas suprato, atsiduso, kilstelėjo nuo denio automata ir nesitaikydamas nuo juosmens išpyškino papliūpą į žuvėdras. Išgąstingai suklikusios, žuvėdros pakilo į giedrą dangų.

– Vėl nė vienos nenupylei, – niūriai burbtelėjo vyresnysis matrosas. – Kiek šovinių liko?

– Trys dėtuvės, – atsakė Charitonovas.

– Ne kažin kas... Gerai. Nusileisk į triumą ir patikrink krovinį.

Rudis vangiai pakilo. Žvilgtelėjo į saulę ir nejudėdamas, primerkęs akis atkišo jos šilumai strazdanotą, barzdotą savo veidą.

– Eik kur nors! – nusikamavęs paprašė vyresnysis matrosas.

– Klausau... – bambtelėjo po nosim rudis ir nukiūtino į pirmagalį.

Paskutinį kartą žemę jie matė daugiau kaip prieš du mėnesius, kai gavo dar vieną dinamito ir Bikfordo virvelės krovinį, vėlią naktį paliko užtvindytą prieplauką ir pasuko į tą pakrantės dalį, kuri per ketverius metus tapo pažįstama iki panagių, kur savi vaikinai prieš užnugaryje užsiėmė įprasta karine diversine veikla. Kiek visko savaeige barža perkėlė į pristatymo vietą – nesuskaičiuosi. Kad ir kaip būtų keista, suskaičiuoti buvo galima tik retus prieš aviacijos

antskrydžius, porą horizonte pastebėtų nežinia kieno kreiserių ir ke-
lias dešimtis audrų. Kaip tik pastarosios ir tapo jų daugiau kaip porą
mėnesių trukusio blaškymosi po vandenį ir bangas priežastimi: iš
pradžių kažkoks povandeninis akmuo nurėžė sraigta, o vėliau mašina
ir visai sustojo, nors be sraigto ji ir šiaip lavonas.

Charitonovas ištisis ketverius metus mąstė vis tą patį: stengėsi
išsiaiškinti, kodėl ir kaip Fedka Gricakas, Fedka, su kuriuo juodu
drauge augo, gaudė žuvį gimtajame Lačos ežere, taip pasikeitė, kaip
kadaisė pasikeitė Charitonovo senelis, sužinojęs, kad Dievas – tai
opijus, o žiemos cerkvė* – gerų plytų sankaupa, tinkama žvejų kros-
nims mūryti. Bet apie Dievą ir cerkvę kalbėta iš tribūnos. O kas ir
iš kokios tribūnos pasakė Gricakui, kad Charitonovas, vienintelio
Lačoje garlaivio „Nikitinas“ motoristas, išsyk po mobilizacijos pasi-
rodys, švelniai tariant, nenuovoka?! To Charitonovui neteko girdėti.
Atvirai kalbant, jis labai abejojo, kad kas nors būtų išdrįšęs taip pa-
reikšti tegu vienam Fedkai Gricakui. Charitonovas apskritai mėgo
abejoti. Ne dėl to, kad jam būtų trūkė įsitikinimo, jog viskas, kas
vyksta, yra teisinga, o atvirkščiai, dėl nuolatinio mėginimo sugre-
tinti dabartinį savo šios akimirkos suvokimą su kitų žmonių suvo-
kimu. Penktus metus jis neturėjo progos palyginti įvairių sampratų,
tačiau vis labiau stiprėjo gebėjimas dvejoti ir iš savo dvejonių daryti
išvadas. Vaikystėje, pirmą kartą pamatęs ir paėmęs į rankas laikraš-
tį, nors dar nemokėjo gerai skaityti, jis liežuviu laižė nesuprantamą
žodį, išspausdintą riebiu juodu šriftu, norėdamas iš skonio suprasti
jo reikšmę. Ir nors švininės tipografijos dažų skonis neatnešė laukia-
mo nušvitimo, Charitonovas išsiugdė įprotį veikiai prasidėjusiame
brandžiame ir iš dalies sąmoningame gyvenime viską pažinti savo
jėgomis.

* Šildoma cerkvė, kurioje pamaldos vyksta ir žiemos metu.